

[www.vulkani.rs](http://www.vulkani.rs)  
[office@vulkani.rs](mailto:office@vulkani.rs)

Copyright © 2024 Бранимир Јовановић  
Copyright © 2024 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-05065-3



Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Бранимир Јовановић

# ТЕСЛА – ДУХ, ДЕЛО, ВИЗИЈА



VULKAN  
IZDAVAŠTVO

Београд, 2024.



# САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР . . . . .	7
ПРВИ ДЕО . . . . .	21
ЊУЈОРК, 1904.. . . . .	25
1. ПОРЕКЛО . . . . .	29
2. МЛАДОСТ . . . . .	49
3. НА ПУТУ ОСТВАРЕЊА ВЕЛИКИХ ДЕЛА. . . . .	77
4. КА ОСТВАРЕЊУ НЕМОГУЋЕГ . . . . .	137
5. БУТАЊЕ. . . . .	175
6. СТАРОСТ . . . . .	231
ДРУГИ ДЕО (УМЕСТО ПОГОВОРА). . . . .	249
РЕЛИГИЈА ТЕСЛИНА. . . . .	251
ТЕСЛА КАО ТРАГИЧНИ ЈУНАК НАУЧНЕ МИСЛИ. . . . .	269
ТЕСЛИНА ДОКТРИНА. . . . .	291



## ПРЕДГОВОР

Ова књига има своју предисторију.

Са насловом са којим се и данас појављује пред читаоцима, објављена је 2002. године, у издању *Фриментала*, на српском језику и на ћириличком писму. Почео сам да је пишем подстакнут разговором са издавачем у току бомбардовања Србије 1999. године. „Бранимире“, речено ми је, „право је време да објавимо књигу о Тесли.“ Прихватио сам изазов упркос околностима. У то време сам био на позицији директора Музеја Николе Тесле, опозициона атмосфера била је све узаврелија, што се осећало и у нашем Музеју, моја супруга је била у другом стању, бомбе су падале Београдом. Све је указивало на то да није право време за писање књиге. И поред свега, није ми недостајало ни инспирације ни мотивације. Завршетак писања књиге поклопио се са октобарском револуцијом 2001. године, протестима и паљењем Скупштине. Мој мандат директора Музеја био је истекао, и како сам постављен у време Милошевића, нисам нимало сумњао у то да ће моје место

заузети неко други. Али нисам био спреман за шиканирање од стране нове Управе Музеја са покушајем да се криминализује мој рад. Посебно не за уцену којој сам био изложен. Како сам се у том тренутку спремао да предам рукопис књиге издавачу, Управа Музеја ме је ставила пред следећи избор: или ћу предати рукопис Музеју, или ће против мене бити покренути прекршајни и кривични спор. Образложење је било да књигу не смем да објавим зато што као директор Музеја нисам имао права да истражујем архивску грађу.

Тада сам одлучио да урадим три ствари, за које сам данас уверен да су биле добре. Књигу сам ипак објавио, нисам се у медијима бранио од напада и напустио сам Музеј. Врло брзо су покренута два судска спора од стране Музеја. Један против издавача, други против мене. Претило ми је пет година затвора због наводног кршења Члана 52 Закона о културним добрима. Спор у Привредном суду против мог издавача трајао је кратко. Књига је била забрањена и повучена из продаје. Спор против мене трајао је дуже – више од три године. Оптужба никако није могла бити доказана, пет судија било је промењено и чинило се да се моја драма ближи крају. Све се завршило променом Управе Музеја и коначним одустајањем од даљег кривичног гоњења. Код мене је наступило извесно олакшање због свега, али и даље ми није било јасно шта се заправо десило.

Моја ситуација у том тренутку није била нимало лака. Био сам, такорећи, на улици, без сталног запослења, са троје мале деце. Прошао сам у том периоду оно што су многи пролазили у временима наше демократске транзиције, и када се из ове перспективе осврнем на те дане, мислим да су ме тешкоће само очврсле. Али тада ми је све изгледало страшно. Уз мене



је остала једино моја супруга и неколико искрених пријатеља, који су ми заиста помогли да превазиђем целу ту ситуацију. С друге стране, сва она површна познанства, која често погрешно тумачимо као пријатељства, била су брзо раскинута, а било је и таквих који су прелазили на другу страну улице када би ме видели. Нова демократска власт прогласила ме је озлоглашеним човеком са којим нема сарадње.

Нисам имао одговор на многобројна питања која су ме мучила. У међувремену сам добио одговор на нека од њих. На пример, добар пријатељ, правник, помогао ми је да разумем да нити Члан 52 нити било који други члан Закона о културним добрима нисам прекршио истраживањем архивске грађе и писањем књиге. Такође, адвокат који ме је бранио, искусан човек и породични пријатељ, објаснио ми је како тужбе функционишу: градски тужилац добије налог од некога из врха власти да одређена особа мора да буде утужена и он је приморан да спроведе ту одлуку и да нађе какав-такав ослонац у закону. Уз то, добио сам утеху са појашњењем и од доброг пријатеља и познатог политичара, који није припадао владајућој странци, али је учествовао у власти: „Немој да се секираш, против мене је покренуто неколико кривичних поступака.“ А онда је додао: „Али мораш да будеш члан неке банде која ће те штитити!“

У тренутку када је све почело, нисам био сигуран у то да ли сам заиста прекршио закон, јер је Управа Музеја наступила врло арогантно и самоуверено. Ако сам погрешно – мислио сам – треба да одговарам. Али на питање зашто је морала да буде забрањена и из продаје повучена књига о Тесли, у којој сам на 350 страна изложио темељну реконструкцију његове личности, научних и социјалних идеја, и која је несумњиво

представљала значајан допринос и српској и светској култури и историји науке, нико из моје околине није могао да ми одговори. Завршио сам Машински факултет, Ваздухопловни смер, али сам после неколико година рада у Музеју, као студент, а затим и као дипломирани инжењер, одлучио да одустанем од каријере машинског инжењера и потпуно се посветим истраживању историјске архивске грађе у Музеју Николе Тесле. Дипломски рад посветио сам Теслиним доприносима ваздухопловству. Магистрирао сам на Филозофском факултету у Загребу, на Смеру за историју и филозофију науке, једином таквом у бившој Југославији, са темом *Теслина истраживања механичких осцилатора*. Докторирао сам на Машинском факултету у Београду на теми *Теслини доприноси мейодологији истраживања у машинству*. Имао сам иза себе скоро две деценије интензивног истраживања 150.000 докумената из Теслине оставштине. И најзад, написао сам јединствену књигу о Николи Тесли, примењујући одговарајући научни приступ. Много је књижевних или стручних дела посвећено Тесли, али ретке су темељне реконструкције његове личности и идеја применом метода историје науке. Амерички аутори који су се бавили овом темом нису били специјализовани за ту научну област. Џон О'Нил био је новинар и Теслин савременик. Његова изузетна књига *Ненагмашни џеније* одише фасцинацијом Теслином личношћу, али она је објављена 1944, непосредно после Теслине смрти. О'Нил није имао ни научни апарат ни довољну историјску дистанцу да би написао озбиљније дело. Маргарет Чејни, награђивани новинар и публициста, у књизи *Тесла, човек изван времена*, објављеној осамдесетих година прошлог века, вешто обликује многобројне информације добијене од Лиланда Андерсона, вероватно

највећег америчког познаваоца Теслиног живота и дела. Њена књига је веома комерцијална, али делом и необјективна, јер, између осталог, подилази америчким културним стереотипима. Мој пријатељ и графолог Марк Сајферт изложио је у обимној књизи *Чудостворац* много непознатих података о Тесли, прикупљених у америчким архивама, али ни он није имао адекватну методологију, нити приступ архивској грађи у Београду. Од америчких аутора новије генерације једино је Бен Карлсон, као историчар науке, могао на одговарајући начин да уђе у критичку анализу теме и да синтетише одговарајуће закључке, али његова књига о Тесли није писана на бази истраживања оригиналне грађе, већ на основу компилација историјских података других аутора. Свим америчким ауторима својствено је непознавање српске културе и зато је њихово разумевање Тесле ограничено и условљено претпоставкама заснованим на познавању сопствене историје. С друге стране, историја науке у Србији готово да и не постоји, а од малобројних историчара код нас, ниједан се није озбиљније бавио Теслом. Свакако вреди поменути изванредан напор инжењера Славка Бокшана, Теслиног савременика, којег је сам Тесла назвао својим осветником, али Бокшанов рад је готово искључиво усмерен ка критичкој анализи Теслиног дела у електротехници. Дакле, моја књига била је јединствена у много чему – примењеној методологији, истраживачком напору, па и изведеним закључцима. А нимало неважно у свему томе било је и темељно истраживање историје Теслине породице, које сам спровео, и стављање Теслиног лика у контекст културе, традиције и вере српског народа.

Зашто је таква књига морала да буде забрањена?

Када сам је писао, имао сам на уму следећу анегдоту, која потиче од Паје Радосављевића, професора Њујоршког универзитета и незваничног Теслиног секретара последњих двадесет година његовог живота. У преписци са групом виђенијих Срба у Америци, Паја Радосављевић изразио је наду да, ако Бог да, у неком тренутку напише „мало делце“ о великом Тесли. И одмах је добио одговор од тих истих Срба да ће му они у том случају бити највећи непријатељи. Оно што они очекују од њега, објаснили су му, јесте велика књига на којој ће златним словима бити исписано Теслино име. Веровао сам у то да је моја књига о Тесли управо тај златни допринос српској култури и историји, али уместо признања, добио сам шамар од неке нове Србије која је тих година настајала. Уместо награде, добио сам судски спор, претњу затвором и јавно срамоћење. Зашто?

Зашто је било потребно моје кривично гоњење? Ко ме је било стало до тога да се директор Музеја Николе Тесле, постављен у време Слободана Милошевића као непартијска личност и стручњак за Николу Теслу, прогласи неспособним криминалцем? Да ли је у питању био стицај околности, или је све имало неки други смисао?

Било је потребно да прође време да би се све разјаснило.

У међувремену, доста тога се дешавало на нашој политичкој сцени. После смене власти и уклањања људи који су били носиоци разних облика прогона, отвориле су се неке друге могућности. Моју забрањену књигу, под другим називом – *Теслини чудесни свети* – и у латиничком издању, објавио је *Вулкан* 2013. године. Добио сам и понуду да се вратим на место директора Музеја 2014. године, коју сам прихватио, и после завршеног четворогодишњег мандата, могао сам са задовољством да констатујем да је број посетилаца за време мог мандата порастао

са 60 на 150 хиљада, стална изложбена поставка била је реконструисана, извршен је пробој на међународно културно тржиште изложбама прављеним по мери партнерских музеја домаћина, завршен је процес заштите оригиналних докумената и успостављене су чврсте процедуре даљег коришћења дигиталних копија. Са моје тачке гледишта правда је била задовољена и ја сам мирно могао да се посветим неким другим активностима.

Чему после свега ова и оваква књига?

Првобитно, циљ ми је био разумевање Тесле као велике личности историје науке и његових научних и социјалних идеја. У том циљу, рукопис књиге *Тесла – дух, дело, визија* из 2002. године поделио сам на три дела. Први је чинила темељна реконструкција Теслиног живота, други детаљан приказ његовог научног дела и трећи је био мозаичног карактера, са различитим прилозима о Теслиној истраживачкој методи, личним навикама, религиозним ставовима и посебним освртом на његове идеје у вези с интеракцијом људи и технологије и будућности савременог света. Све то је било пропраћено бројним илустрацијама, јер сам желео да поред сувих информација приуштим читаоцу исто оно задовољство које сам ја годинама осећао боравећи свакодневно у Теслиној архиви. Као што сам раније споменуо, моји прикази били су документовани где год је било могуће, а тамо где нису постојали подаци, користио сам научне хипотезе, водећи рачуна о томе да цела реконструкција буде конзистентна у логичком и психолошком смислу.

Књига је потпуно задовољила моју тадашњу амбицију, али остао је жал што неке важне аспекте Теслиног лика и дела нисам детаљније и боље осветлио.

Примера ради, разумети Теслин духовни лик, а посебно његов стваралачки метод, био је велики изазов. Докле год сам покушавао да приступим проблему користећи достигнућа савремене науке, мислим пре свега на психологију, филозофију, па и социологију – резултати су ми се чинили потпуно неубедљивим. С обзиром на то да је историчару науке и дозвољено и препоручено да током поступка реконструкције тему осветљава из различитих перспектива, почео сам више да се бавим историјом и културом Теслине породице, надајући се да ћу наћи нове и вредне податке за моју реконструкцију, и неминовно сам се нашао пред питањима вере. О православљу нисам ништа знао, нити сам имао религиозно искуство. Владета Јеротић ми је у време припреме за писање књиге, почетком деведесетих година прошлог века, помогао да се снађем у литератури коју сам тек упознавао, упућујући ме на руске православне мислиоце, затим на дела владике Николаја и тако редом. Тек када сам почео детаљније да проучавам православну антропологију и гносеологију, схватио сам да сам добио изванредну платформу за дубље разумевање многобројних духовних феномена који су карактеристични за Теслу. Данас верујем у то да сам у професионалном смислу имао две велике животне привилегије. Једна је вишедеценијско „дружење“ са генијем, а друга је била још већа – улазак у свет православља. Понесен текстовима светоотачке литературе, пожелео сам да се детаљније позабавим разумевањем Теслине личности у контексту светоотачког учења, али схватајући да такво тумачење не захтева само знање, већ и извесно духовно искуство, које ми је у то време недостајало, одложио сам тај амбициозни посао за неку другу прилику.

Други пример је Теслина доктрина – скуп Теслиних идеја о утицају модерне технологије на човека и будућност савременог друштва. У издању књиге из 2002. године, приказао сам је кратко и само наговестио потенцијал њене примене. Имао сам прилике да у протеклих десетак година на универзитетима широм света држим предавања о Тесли, и готово по правилу, код младе публике његова доктрина побуђивала је већу пажњу од његових научних идеја. То ми се учинило веома значајним и размишљао сам на који начин бих ову идеју даље могао да разрадим.

И најзад, трећа ствар која ми је била важна – о којој сам касније много размишљао и коју нисам разрадио у првој верзији књиге – била је заснована на увиду о улози српске интелигенције у моралној и духовној деградацији српског друштва, њиховом поражавајућем непознавању православља и последичној потреби да се успостави друштвени дијалог о овој теми.

Споменуо сам три најважније теме које су настале као резултат писања претходне књиге, и за које нисам имао конкретно решење како даље са њима напредовати, али заправо, таквих тема је било много више.

Прекретница у мојој одлуци да публици представим књигу о Тесли у садашњем облику био је сусрет са делом Жарка Видовића. Невероватно ми је да за тог човека нисам знао све до прошле године, када ми је пријатељ послао линк емисије *Код Бране*, у којој је гостовао Владимир Димитријевић. Повод је био разговор о тек објављеној књизи Жарка Видовића *Завет и слобода*, у издању *Каштене мунди*. Ту књигу сам убрзо пронашао, а затим још једну под називом *Историја и вера*, коју сам детаљно прочитао, или боље речено, простудирао. Та књига је за мене постала ризница плодних мисли и идеја за разумевање

Теслине личности, његових уверења и поступака. У светлости филозофије историје Жарка Видовића, одједном су постале јасније неке противречности код Тесле, које сам раније приметио, али нисам могао да их објасним, дубљи принципи на којима је почивала његова личност, унутрашњи сукоб идејног уплива западне метафизике с дубоко утемељеном епском и трагичком свешћу. Све се сложило и добио сам одговоре на готово сва питања, укључујући и историјска, па и она лична.

Зашто сам прогањан и зашто је књига била забрањена – сада је постало јасније. Експеримент стварања отвореног демократског друштва, који је у Србији спроведен после смене Милошевића, објашњава Видовић у својој књизи, био је усмерен ка подстицању тржишних идеја и био је отворено нетрпељив према националним идејама. Требало је у том експерименту и јавно осрамотити и понизити где год је било могуће све што је национално. То није било случајно спровођено, већ систематски. Многи кадрови, који су припремани за руководеће улоге у Србији после такозване демократске револуције, пролазили су кроз одговарајуће обуке. Таква теза је за мене имала смисла. Знао сам још пре смене да је моја наследница на челу Музеја била у Будимпешти у Соросевом кампу на посебним припремама, али ми тада та информација није значила ништа посебно. Тек кад сам на својој кожи осетио *демократске* промене и суочио се са бруталним нападима, почео сам да критички размишљам о свему.

Дело Жарка Видовића било је за мене потпуно откровење. С обзиром на то да ћу се у поговору књиге више бавити његовим идејама, нећу их овде детаљно образлагати. Поменуо бих само две ствари које ми се чине актуелне и значајне и за српски народ у овом тренутку и за писање моје досад најтемељније



књиге о Тесли. Прва је објашњење узрока савремених потреса у свету, укључујући однос Запада према Србији, у контексту сукоба две цивилизације хришћанског порекла – једне медитеранског типа и друге метафизичког, западног. Друга је још значајнија и тиче се Косова. Главна тема историје филозофије Жарка Видовића јесте разумевање значаја заветног порекла настанка и опстанка српске нације и српске државе и значај светосавског, односно косовског мита у том процесу.

Помислио сам да морам да напишем нову верзију књиге, у којој ће Тесла првенствено бити стављен у светосавски, тј. косовски контекст. Намера ми је била да сведочим о важности континуитета свести о заветној историји српског народа кроз разумевање Теслине личности и његове улоге у историји западног друштва. Та тема ми се учинила посебно значајном, јер ниједан други Србин није као Тесла допринео развоју техничке моћи либералне империје Запада, који је ту исту моћ користио и користи за обрачун са нашом заветном мисијом. У једном судском спору, који је вођен почетком XX века око приоритета у открићу обртног магнетног поља, Тесла је изјавио да је у индустрију заснованој на његовим патентима полифазног система наизменичних струја, у току животног века патената (период од 1888 до 1906) било уложено више од шест милијарди тадашњих долара. Према подацима који се могу наћи о садашњој вредности тог улагања, једна милијарда долара вреди данас око 36 милијарди, па читалац може да израчуна о каквим улагањима је реч. У ову рачуницу нису ушла и друга улагања које је ова индустрија омогућила, као ни улагања у индустрију бежичних комуникација, којој је Тесла такође поставио темеље својим открићима, а посебно својим системом четири кола у резонанци. Током мог последњег мандата

на челу Музеја, имао сам прилику да од америчког амбасадора у Србији добијем на поклон књигу о историји Америке. Тамо се ниједном речју не спомиње Тесла.

Заправо, моја идеја је да ово не буде толико књига о Тесли колико лично сведочанство о једном покушају разумевања Тесле у времену великих промена у Србији и свету између два рата, оног вођеног 1999. од стране Запада против Србије, и овог сада који Запад води против Русије – разумевања нас и наших судбина и улога у догађајима у којима сам и сâм учествовао и био им изложен. С тим циљем, књига која је пред читаоцима подељена је на два дела. Централни део књиге, историјска реконструкција Теслине личности и његовог животног тока, подређена је приказу највеће драме његовог живота, а која је у вези с пропашћу пројекта бежичног преноса енергије. Тај део је преузет из рукописа писаног пре двадесет пет година, али је из њега изузето све што сам сматрао да би за читаоца представљало дистракцију у односу на главни циљ ове књиге. У том смислу, изузете су и све илустрације, референце и научни коментари, а унете су одређене измене и допуне. Поглавља *Религија Теслина* и *Тесла као њрајични јунак научне мисли* у Другом делу књиге представљају продубљивање теме Теслиног душевног и духовног лика у контексту изабраних светоотачких мисли и православног тумачења филозофије историје Жарка Видовића. У поглављу *Теслина доктрина*, превасходно сам се бавио идејом како остварити дијалог о најважнијим питањима истинске одрживости између интелектуалаца, оних са православном оријентацијом и оних других који себе сматрају агностицима или атеистима. Пажљиви читалац ће приметити да се неки Теслини цитати из Првог дела књиге

понављају у Другом, и то је урађено намерно како би се истакле одређене Теслине идеје и мисли.

Ова књига се многима неће допасти. Онима који су либерално и прозападно оријентисани, стављање Теслине личности у православни контекст може се учинити непотребним, безначајним, па и бесмисленим. На другој страни је национално, верски и патриотски оријентисана публика, која Тесли прилази идолопоклонички и склона је да брани романтичну представу о великом генију, формирану најчешће на површно написаним публикацијама или често само путем штампе или интернета. Циљна група којој се обраћам стога је неострашћени део потенцијалних читалаца, они који су, без обзира на своја уверења, спремни да смирено саслушају аргументе о једном покушају историјске ревизије погледа на Теслу као човека који је и сам трагао за смислом живота и при томе је учинио невероватне подвиге у корист целог човечанства. Уверен сам у то да ће такви читаоци разумети да циљ анализе која је дата у Другом делу књиге није разоткривање Теслине личности ради задовољења пуке радозналости, већ трагање за истином у циљу стицања духовне користи за будуће генерације. Јер нација је, да се послужим речима Жарка Видовића, „тајно збивање у човеку када он осети присуство генерација којих више нема на Земљи и када се осећа постиђеним пред њима, и када се осећа позваним да плати дуг који су те претходне генерације направиле, а нису стигле да врате; када се осећа позваним да доврши или да исправи или да надокнади оно што су други оставили за собом, да настави њиховим путем“.

Аутор, у Београду, септембра 2023.

